

PROJEKTNI ZADATAK I ARHITEKTONSKA INTERPRETACIJA: NARODNI MUZEJ I GALERIJA SAVREMENE LIKOVNE UMETNOSTI U NIŠU – KONKURSNO REŠENJE KAO STUDIJA SLUČAJA

Aleksandar Milojković¹, Danijela Milanović², Isidora Đorđević³, Andreja Milojković⁴, Uroš Antić⁵

Rezime: U radu se razmatra odnos između projektnog zadatka, urbanističkog konteksta i arhitektonske interpretacije na primeru konkursa za Narodni muzej i Galeriju savremene likovne umetnosti u Nišu. Polazeći od savremenih tendencija u razvoju muzejske arhitekture i uloge arhitektonskih konkursa kao mehanizma generisanja prostornih rešenja, analiziraju se programski zahtevi i prostorni uslovi, kao i konceptualna nedorečenost projektnog zadatka. U tom okviru, prikazano je konkursno rešenje autorskog tima Garage group Architects, koje kroz diferencijaciju i povezivanje prostornih celina nastoji da uspostavi ravnotežu između funkcionalne autonomije institucija i potrebe za njihovim međusobnim povezivanjem. Ukazuje se na značaj preciznog definisanja projektnog zadatka i adekvatnog izbora lokacije kao ključnih faktora koji utiču na kvalitet i domet arhitektonskog odgovora.

Ključne reči: projektni zadatak, arhitektonska interpretacija, arhitektonski konkurs, muzej, galerija savremene umetnosti, urbanistički kontekst

DESIGN BRIEF AND ARCHITECTURAL INTERPRETATION: NATIONAL MUSEUM AND CONTEMPORARY ART GALLERY IN NIŠ – COMPETITION DESIGN AS A CASE STUDY

Abstract: This paper examines the relationship between the design brief, urban context, and architectural interpretation through the example of the design competition for the National Museum and the Contemporary Art Gallery in Niš. Drawing on contemporary trends in museum architecture and the role of architectural competitions as a mechanism for generating spatial designs, the paper analyzes programmatic requirements and spatial conditions, as well as the conceptual ambiguities of the design brief. Within this framework, the competition proposal developed by Garage Group Architects is presented as a case study, demonstrating how differentiation and integration of spatial units can establish a balance between the functional autonomy of institutions and the need for their mutual interaction. The paper highlights the importance of a precisely defined design brief and an appropriate site selection as key factors influencing the quality and scope of architectural response.

Key words: Design Brief, Architectural Interpretation, Architectural Competition, Museum, Contemporary Art Gallery, Urban Context

1 Dr, vanr. prof., Građevinsko-arhitektonski fakultet u Nišu, Srbija, aleksandar.milojkovic@gaf.ni.ac.rs
ORCID 0000-0002-0330-3627

2 Dr, doc., Građevinsko-arhitektonski fakultet u Nišu, Srbija, daniijela.milanovic@gaf.ni.ac.rs, ORCID 0009-0002-5373-7121

3 Mast. inž. arh., asistent, Građevinsko-arhitektonski fakultet u Nišu, Srbija, isidora.djordjevic@gaf.ni.ac.rs,
ORCID 0009-0000-0012-5063

4 Mast. inž. arh., student doktorskih studija, Fakultet tehničkih nauka u Novom Sadu, Srbija,
andrejamilojkovic23@gmail.com, ORCID 0009-0000-9245-5966

5 Mast. inž. arh., student doktorskih studija – stipendista Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija, Građevinsko-arhitektonski fakultet u Nišu, Srbija, anticuros6@gmail.com, ORCID 0009-0004-2074-7627

1 UVOD

Arhitektonski konkursi predstavljaju jedan od ključnih mehanizama za promišljanje i realizaciju složenih javnih objekata, naročito kada je reč o savremenim muzejima i galerijama, čiji programski i prostorni zahtevi danas prevazilaze tradicionalne okvire. U takvim okolnostima, kvalitet projektnog zadatka i precizno definisani ciljevi imaju presudan uticaj na domet i karakter predloženih rešenja.

Konkurs za Narodni muzej i Galeriju savremene likovne umetnosti u Nišu predstavlja pokušaj da se dugotrajno otvoreno pitanje adekvatnog prostornog okvira za ove dve institucije sagleda kroz objedinjeni projektni zadatak. Istovremeno, već na nivou definicije programa i lokacije otvaraju se pitanja koja prevazilaze okvir pojedinačnog projekta i ukazuju na složen odnos između zadatih uslova i mogućnosti njihove arhitektonske interpretacije.

U radu se analizira projektni zadatak i daje prikaz konkursnog rešenja autorskog tima Garage group Architects, sa ciljem ukazivanja na odnos između programskih zahteva, urbanističkog konteksta i projektantskog odgovora. Kroz razmatranje ovih aspekata, apostrofira se način na koji arhitektonski projekat može da reaguje na napetosti između funkcionalne autonomije, prostorne integracije i ograničenja konkretne lokacije.

2. SAVREMENI MUZEJI I ARHITEKTONSKI KONKURSI

Upravo u okviru ovakvih napetosti između programskih zahteva, urbanističkog konteksta i projektantskih interpretacija, današnji muzeji i galerije razvijaju se kao složeni prostorni i društveni sistemi koji prevazilaze svoju tradicionalnu funkciju. Tokom poslednjih decenija XX i početkom XXI veka, muzeji su doživeli značajnu transformaciju — od institucija primarno usmerenih na čuvanje i izlaganje zbirke ka kompleksnim kulturnim i društvenim platformama koje integrišu različite programe i oblike javnog delovanja. Pored osnovne muzejske funkcije, savremeni muzeji uključuju edukativne, istraživačke i komercijalne sadržaje, kao i različite vidove javnih događaja, čime postaju aktivni učesnici u formiranju kulturnog i urbanog života grada [1][2].

Ova promena uloge muzeja reflektuje se i na njihovu arhitekturu, koja sve češće preuzima ulogu urbanog katalizatora i nosioca simboličkog identiteta. Kompleksni programi, povećan značaj javnih prostora i ambicija da se arhitektonskim izrazom odgovori na

širi društveni i kulturni kontekst doveli su do toga da muzejske zgrade postanu jedan od najzahtevnijih, ali i najatraktivnijih zadataka u savremenoj arhitektonskoj praksi [3][4].

U takvom kontekstu, arhitektonski konkursi postaju dominantan mehanizam za realizaciju ovakvih projekata, omogućavajući istraživanje različitih pristupa i generisanje inovativnih rešenja. Istovremeno, njihova uloga prevazilazi okvir profesionalnog nadmetanja, jer se kroz konkursne procedure često artikulišu širi ciljevi urbanog razvoja i kulturne politike, pri čemu arhitektura postaje sredstvo legitimizacije kompleksnih i često ambicioznih intervencija u prostoru [5].

Međutim, kvalitet i domet konkursnih rešenja u velikoj meri zavise od jasnoće i koherentnosti projektnog zadatka. Kao što je istaknuto u literaturi, način na koji su definisani programski zahtevi, prostorni uslovi i ciljevi projekta direktno utiče na mogućnosti njihove arhitektonske interpretacije [6]. U tom smislu, analiza konkretnog zadatka predstavlja ključni korak u razumevanju načina na koji ograničenja i potencijali definisani na nivou konkursa oblikuju projektantske odluke.

3. NARODNI MUZEJ I GALERIJA SAVREMENE LIKOVNE UMETNOSTI U NIŠU: ISTORIJSKI OKVIR I PITANJE PROSTORA

Slučaj Narodnog muzeja i Galerije savremene likovne umetnosti u Nišu može se sagledati kao ilustrativan primer složenog odnosa između institucionalnih potreba, prostornog okvira i projektantskih interpretacija.

Narodni muzej u Nišu osnovan je 1933. godine kao centralna ustanova za prikupljanje, zaštitu i prezentaciju kulturno-istorijskog nasleđa grada i šireg regiona južne Srbije. Tokom svog razvoja, Muzej je formirao izuzetno bogate i raznovrsne zbirke — arheološke, istorijske, etnološke i umetničke — koje svedoče o kontinuitetu života na ovom prostoru od praistorije do savremenog doba [7]. Iako se institucionalni i stručni kapacitet Muzeja kontinuirano razvijao, pitanje adekvatnog i objedinjenog prostornog okvira ostalo je trajno otvoreno. Delatnost Muzeja danas se odvija na više lokacija koje nisu namenski projektovane za muzejske potrebe, dok su depoi disperzovani i često ne zadovoljavaju savremene standarde čuvanja i zaštite muzejskog materijala.

Galerija savremene likovne umetnosti Niš osnovana je 1970. godine, sa zadatkom da prati, prikuplja i

prezentuje savremenu umetničku produkciju, uz poseban fokus na domaću i regionalnu scenu. Tokom decenija delovanja, Galerija je akvirirala značajan fundus umetničkih dela i afirmisala se kao važan akter u kulturnom životu grada [8]. Međutim, slično Muzeju, i ova institucija funkcioniše u prostorno fragmentisanom sistemu, koristeći više objekata različitih karakteristika i ograničenja, koji ne omogućavaju dugoročno održiv i optimalan razvoj izlagačkih i depozitnih kapaciteta.

U oba slučaja uočava se jasna disproporcija između vrednosti i obima zbirke, s jedne strane, i prostorno-tehničkih uslova njihovog čuvanja i prezentacije, s druge. Pitanje adekvatnog objekta — ne samo kao mesta izlaganja, već kao integralnog sistema koji objedinjuje funkcije depoa, konzervacije, istraživanja i javne prezentacije — predstavlja jednu od ključnih nerazrešenih tema u razvoju obe institucije.

Ova potreba prepoznata je i kroz više pokušaja njenog institucionalnog rešavanja. Tokom 1990-ih godina organizovan je pozivni konkurs za zgradu Narodnog muzeja, na osnovu koga je, prema radu arhitekta Aleksandra Radovića, izrađen i glavni projekat [9]. Realizacija projekta je čak i započeta sredinom 1990-ih godina, izvođenjem pripremnih radova i temeljenja objekta, o čemu svedoče i izveštaji iz tadašnje dnevne štampe [10]. Ipak, uprkos započetim radovima, izgradnja nikada nije nastavljena, te je projekat ostao nedovršen.

Drugi pokušaj usledio je kroz javni konkurs organizovan krajem 2019. godine, za lokaciju u neposrednoj blizini Oficirskog doma. Iako je konkurs rezultovao nagrađenim rešenjem [11], od njegove realizacije se odustalo bez jasnog obrazloženja, čime je kontinuitet rešavanja ovog pitanja ponovo prekinut.

Konkurs iz 2024. godine, koji je u fokusu ovog rada, predstavlja treći pokušaj da se ovaj dugotrajni problem sistemski sagleda i reši, ovoga puta kroz ideju formalnog objedinjavanja Narodnog muzeja i Galerije savremene likovne umetnosti u jedinstven prostorni okvir. Međutim, analiza projektnog zadatka ukazuje na izvesnu diskrepancu između deklarativnog cilja integracije i načina na koji su programski zahtevi definisani.

Umesto stvarne sinteze funkcionalnih potreba dve institucije, zadatak eksplicitno insistira na njihovom potpunom razdvajanju, definišući ih kao „samostalne celine“ sa zasebnim ulazima, depoima, izložbenim prostorima, radnim zonama i komunikacionim režimima, čime se sugerise model paralelnog koegzistiranja unutar istog objekta, uz gotovo potpuno prostorno i operativno razdvajanje. U tom smislu, objedinjavanje se ne sagledava kao prilika za

redefinisanje i međusobno prožimanje institucionalnih praksi, već pre kao formalni okvir u kome se postojeće strukture reprodukuju bez suštinske integracije.

Istovremeno, tehnički zahtevi zadatka pokazuju izrazito oslanjanje na principe pasivne zaštite muzejskog fonda — kroz masivne konstruktivne sisteme, centralno pozicionirane depoe bez spoljašnjih zidova i strogo kontrolisane prostorne režime — čime se dodatno naglašava zatvoren i segmentiran karakter organizacije prostora. Takva postavka otvara pitanje odnosa između tradicionalnih modela zaštite i savremenih pristupa koji integrišu prostorne, tehnološke i operativne sisteme u fleksibilnije i adaptivnije celine.

U tom smislu, projektni zadatak ne uspostavlja jasan model odnosa između dve institucije, već ga prepušta implicitnim pretpostavkama, koje ostaju nedovoljno razrađene i operativno neartikulisane. Dodatnu složenost predstavlja i izbor lokacije u užem gradskom jezgru, čiji prostorni kapaciteti i morfološka struktura dovode u pitanje mogućnost realizacije ovako kompleksnog i potencijalno integrisanog programa. Time se problem, iako ponovo aktuelizovan, i dalje nalazi u zoni napetosti između realnih potreba institucija, konceptualne nedorečenosti zadatka i konkretnih urbanističkih ograničenja.

Upravo u tom prostoru između deklarativnog objedinjavanja i faktičke fragmentacije otvara se polje za drugačije tumačenje odnosa dve institucije, koje predstavlja polaznu osnovu za dalje projektantsko promišljanje.

4. ARHITEKTONSKA INTERPRETACIJA PROJEKTOG ZADATKA

Polazeći od napetosti između formalnog objedinjavanja i programski uslovljenog razdvajanja dve institucije, autorski tim u svom konkursnom rešenju pristupa zadatku kroz preispitivanje njihovog međusobnog odnosa u prostoru. Umesto njihovog paralelnog koegzistiranja u okviru jedinstvene zgrade, istražuje se mogućnost uspostavljanja zajedničkog javnog domena, uz istovremeno očuvanje funkcionalne autonomije Narodnog muzeja i Galerije savremene likovne umetnosti.

Takvo promišljanje podrazumeva jasno razdvajanje zatvorenih i kontrolisanih režima rada — pre svega u zonama depoa, konzervacije i administracije — u skladu sa zahtevima projektnog zadatka, ali i njihovo povezivanje kroz jedinstvenu ulaznu sekvencu i artikulisan javni prostor. Centralni motiv projekta postaje upravo taj međuprostor — pristupni plato i

zajednički ulazni hol — kao mesto susreta, orijentacije i razmene, u kome se uspostavlja odnos između dve institucije, ali i njihov odnos prema gradu.

Na urbanističkom nivou, ovaj pristup se manifestuje kroz povlačenje objekta u odnosu na regulacionu liniju i formiranje novog javnog (pred)prostora, čime se uspostavlja svojevrsni „urbani džep“ unutar postojećeg, heterogenog tkiva. Na arhitektonskom nivou, odnos između institucija artikulisan je kroz kompoziciju dva jasno diferencirana volumena — introvertnog korpusa Muzeja i otvorenijeg, slojevitog korpusa Galerije — povezanih transparentnim središnjim prostorom.

Na taj način, projekat ne negira postavljene zahteve zadatka, već ih reinterpretira, pomerajući fokus sa njihove stroge separacije ka uspostavljanju odnosa i gradaciji prostora između zajedničkog i autonomnog. Upravo u toj zoni između razdvajanja i povezivanja uspostavlja se osnovna projektantska logika, koja određuje kako prostornu organizaciju, tako i arhitektonski izraz predloženog rešenja.

5. KONKURSNO REŠENJE: ARHITEKTONSKO-URBANISTIČKI KONCEPT I ORGANIZACIJA

5.1. URBANISTIČKA POSTAVKA

Lokacija u centralnoj gradskoj zoni, u neposrednoj blizini ključnih urbanih repera i intenzivnih pešačkih tokova, istovremeno predstavlja jednu od ključnih vrednosti, ali i ograničenja zadatka. Smeštena u heterogenom okruženju bez jasnih prostornih i morfoloških pravila, ona se može razumeti kao svojevrsni urbani „međuprostor“, čija nedovoljna definisanost otvara mogućnost za uspostavljanje nove prostorne i programske logike.

Projektovanje objekata od izuzetnog značaja za grad, kakvi su Muzej i Galerija, na takvoj lokaciji nameće niz složenih pitanja — kako u pogledu odnosa prema neposrednom okruženju, tako i u smislu zadovoljenja kompleksnih programskih i tehničkih zahteva.

U predloženom rešenju objekat se ne posmatra kao izolovana arhitektonska forma, već kao element koji aktivno učestvuje u formiranju bloka i njegovih javnih prostora. U tom smislu, zgrada je postavljena tako da podržava postojeću urbanističku matricu, ali istovremeno uvodi kontrolisani diskontinuitet — povlačenjem u odnosu na regulacionu liniju ulice Generala Milojka Lešjanina formira se pristupni plato kao novi javni prostor, sposoban da primi veći broj

posetilaca i omogućiti odvijanje različitih javnih aktivnosti — od svakodnevnog boravka do manifestacija i otvaranja izložbi. Time se objekat kulture ne zatvara u granice parcele, već uspostavlja direktan odnos sa gradom, proširujući svoj program u spoljašnji prostor i učestvujući u oblikovanju javnog života.

Istovremeno, organizacija pristupa rešena je kroz jasno razdvajanje javnih i servisnih tokova. Glavni ulaz u objekat orijentisan je ka formiranom platou, dok su servisni pristupi obezbeđeni sa severozapadne strane parcele, iz ulice Milorada Veljkovića Špaje, čime se omogućava efikasan i kontrolisan režim dopreme i manipulacije eksponatima, bez narušavanja javnog karaktera pristupnog prostora.

Na ovaj način, urbanistički koncept projekta uspostavlja ravnotežu između zatečenog konteksta i potrebe za njegovim redefinisanjem — između kontinuiteta i diskontinuiteta, zatvorenosti bloka i njegove nove permeabilnosti — čime lokacija iz „međuprostora“ prerasta u aktivan deo gradskog tkiva.

Slika 1 – Situacioni plan, izvor: arhiva autora

5.2. ARHITEKTONSKA KOMPOZICIJA

Arhitektonska kompozicija objekta zasniva se na jasnoj prostornoj i konceptualnoj diferencijaciji dve institucije, koje su artikulisane kao dva autonomna volumena povezana jedinstvenim središnjim prostorom. Takva postavka proizilazi iz projektantskog nastojanja da se istovremeno odgovori na zahtev za

njihovim funkcionalnim razdvajanjem i potrebu za uspostavljanjem zajedničkog javnog domena.

Zapadni korpus, namenjen Narodnom muzeju, oblikovan je kao kompaktan i introvertan volumen, gotovo hermetički zatvoren, sa dominantnom zidnom masom i minimalnim otvorima. U simboličkom smislu, ovaj deo objekta može se razumeti kao „škrinja“ — prostor koji čuva i štiti fragmente istorije, naglašavajući kontinuitet, trajnost i potrebu za kontrolisanim uslovima čuvanja.

Nasuprot tome, istočni korpus, namenjen Galeriji savremene likovne umetnosti, oblikovan je kao otvoreniji i slojevit volumen, razuđen kroz igru kubičnih formi i različitih nivoa transparentnosti. Njegova materijalizacija i prostorna artikulacija upućuju na ideju „vitrine“ — prostora koji ne samo da štiti, već i aktivno izlaže i komunicira sadržaj, reflektujući dinamičnu i promenljivu prirodu savremenog umetničkog izraza.

Između ova dva jasno diferencirana volumena usidren je transparentni središnji korpus, koji predstavlja njihovu prostornu i funkcionalnu vezu. Ovaj prostor nije samo komunikacioni element, već ključni organizacioni i doživljajni centar objekta — mesto prijema, orijentacije i susreta, u kome se uspostavlja odnos između dve institucije, ali i između objekta i grada.

Slika 2 – Konceptualni trodimenzionalni prikaz objekta, izvor: arhiva autora.

Na taj način, kompozicija objekta ne proizilazi isključivo iz funkcionalne podele, već iz namere da se kroz arhitektonski izraz uspostavi čitljiva relacija između različitih režima — zatvorenog i otvorenog, trajnog i promenljivog, introspektivnog i

komunikativnog. Upravo u toj diferencijaciji i njihovom povezivanju kroz zajednički prostor uspostavlja se osnovna logika arhitektonske organizacije.

5.3. FUNKCIONALNA ORGANIZACIJA PROSTORA

Funkcionalna organizacija objekta zasniva se na jasnoj diferencijaciji prostornih režima — javnog, polujavnog i zatvorenog — kao i na njihovom pažljivo kontrolisanom međusobnom povezivanju. U skladu sa projektnim zadatkom, Narodni muzej i Galerija savremene likovne umetnosti organizovani su kao funkcionalno autonomne celine, sa sopstvenim depoima, radnim prostorima i komunikacijama, ali su objedinjeni kroz zajednički ulazni prostor i javne sadržaje.

Vertikalna stratifikacija funkcija prati logiku zaštite i dostupnosti: najzatvoreniji i tehnički najzahtevniji sadržaji smešteni su u podzemnim etažama, dok su javni i izložbeni prostori razvijeni u prizemlju i na spratovima.

Slika 3 – Trodimenzionalni prikaz objekta, izvor: arhiva autora.

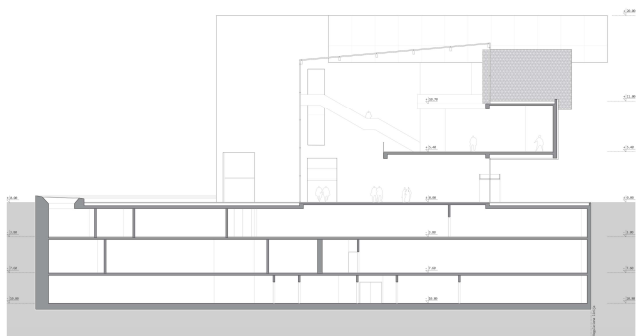
5.3.1. Ulazna zona i javni sadržaji

Centralni ulazni hol predstavlja ključni element organizacije prizemlja, povezujući dva korpusa i omogućavajući jasan i intuitivan pristup svim osnovnim sadržajima. U ovom prostoru objedinjeni su informacioni punkt, komunikacije i prateći javni sadržaji, uključujući kafeteriju i komercijalne zone.

Slika 4 – Osnova prizemlja, izvor: arhiva autora

Prizemlje objekta, u oba korpusa, projektovano je kao prostor povećane visine — dvovisinski ambijent koji omogućava veću fleksibilnost korišćenja, kako u zoni salona Muzeja, tako i u prostorima Galerije. Time se stvaraju uslovi za izlaganje različitih tipova eksponata, uključujući i prostorno zahtevnije savremene umetničke forme i trodimenzionalne eksponate većih dimenzija.

Slika 5 – Presek kroz ulazni hol, izvor: arhiva autora

U okviru prizemlja Muzeja formiran je i prostor za povremene i gostujuće izložbe — tzv. Salon muzeja — koji nije bio eksplicitno zahtevan projektnim zadatkom, ali predstavlja važan programski segment u savremenoj muzejskoj praksi. Slično tome, u podzemnoj etaži Galerije predviđen je prostor za

povremene postavke i multimedijalne izložbe, uz višenamensku salu namenjenu edukativnim i javnim programima, čime se dodatno proširuje funkcionalni kapacitet institucije u odnosu na zadati okvir.

Hol je projektovan kao višestruko orijentisan prostor, sa mogućnošću otvaranja ka spoljašnjosti — prema pristupnom platou i unutrašnjem dvorištu — čime se briše oštra granica između enterijera i eksterijera i omogućava fleksibilno korišćenje u različitim režimima.

5.3.2. Izložbeni prostor i logika kretanja

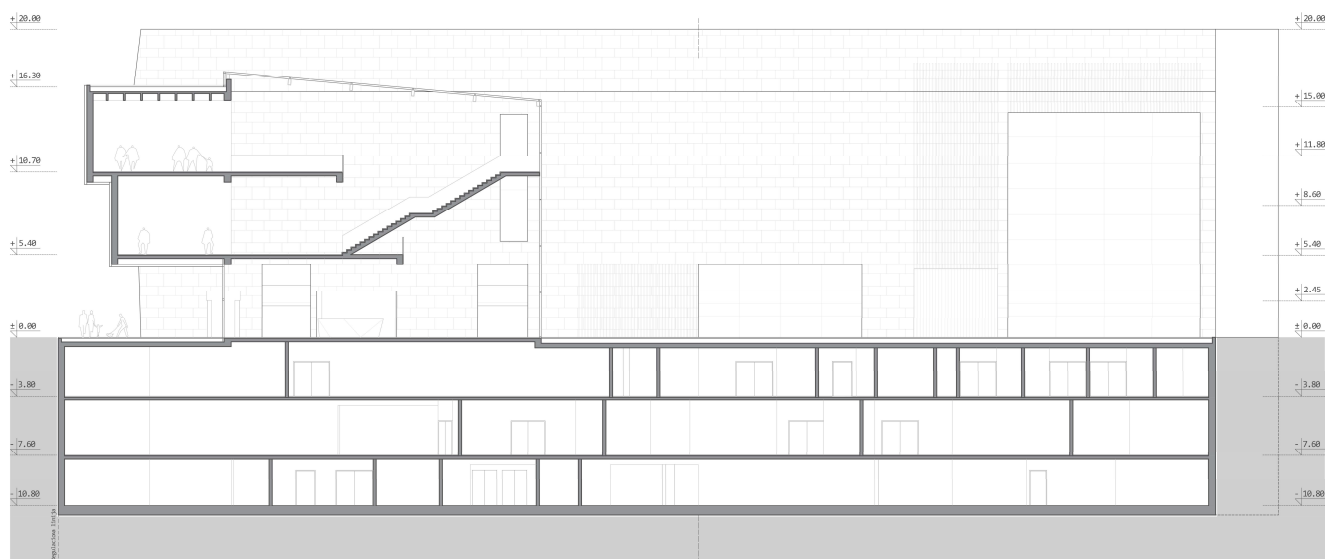
Prostori stalnih postavki organizovani su na više etaža, uz jasno definisane, ali međusobno različite modele kretanja kroz Muzej i Galeriju.

U Galeriji, kretanje je linearno i usmereno: razgledanje započinje na najvišoj etaži dostupnoj posetiocima, nakon čega se spušta ka nižim nivoima, završavajući u prizemlju. Ovakav koncept omogućava kontinuirano kretanje bez ukrštanja tokova i „vraćanja unazad“, stvarajući jasno vođeno iskustvo posete.

Nasuprot tome, u Muzeju je primenjen fleksibilniji model, koji omogućava različite scenarije obilaska — od najviše ka nižim etažama, ili obrnuto — u skladu sa interesovanjem i tempom posetilaca. Prostori su organizovani tako da omogućavaju logično povezivanje bez konflikta tokova, uz očuvanje muzeološke sistematičnosti i raznovrsnosti postavke.

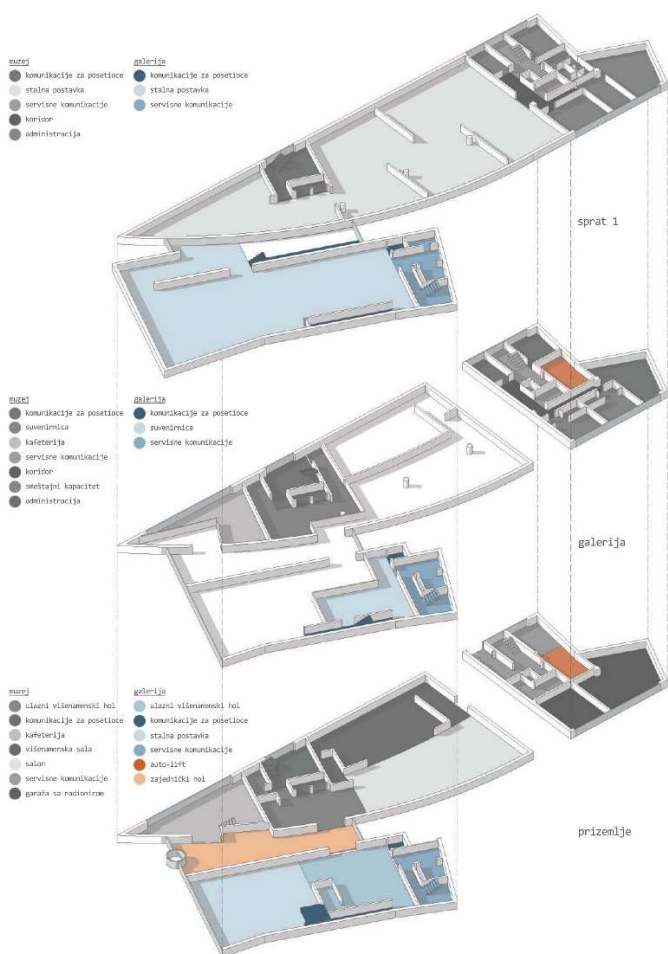
Slika 6 – Osnova prvog sprata, izvor: arhiva autora.

Slika 7 – Presek kroz hol objekta, izvor: arhiva autora

Na pojedinim delovima izložbenih etaža, naročito na prvom i drugom spratu, uvedene su prostorne sekvence koje omogućavaju prodor dnevne svetlosti i vizuelne veze sa okruženjem — ka centralnom holu, unutrašnjem dvorištu i ulici Generala Milojka Lešjanina. Ovi „prekidi“ u kontinuitetu izlaganja imaju višestruku ulogu: omogućavaju orijentaciju posetilaca

u prostoru, stvaraju mogućnost pauze u obilasku i doprinose izbegavanju tzv. „muzejskog zamora“. U tim zonama predviđeno je i izlaganje eksponata na koje kontrolisano prirodno osvetljenje nema negativan uticaj, dok je u većem delu izložbenih prostora primenjena veštačka rasveta u skladu sa zahtevima zaštite

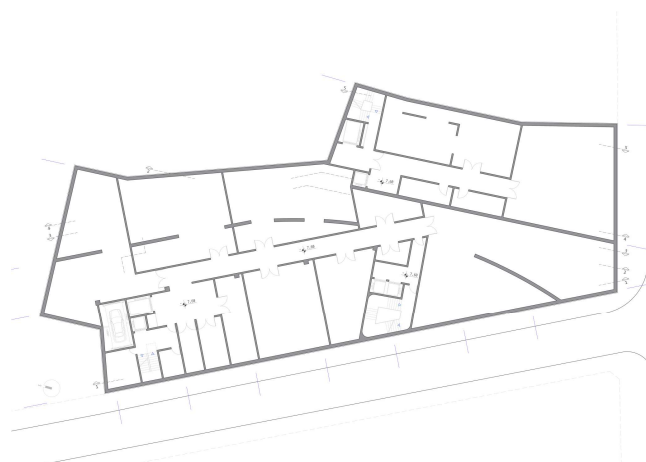
Slika 8 – Aksonometrijski prikaz, izvor: arhiva autora.

5.3.3. Depoi i prateći radni prostori

Depoi i prateći radni sadržaji organizovani su u podzemnim etažama objekta, kao zone najvišeg stepena kontrole i zaštite. Ovakva dispozicija omogućava stabilne mikroklimatske uslove, smanjenje uticaja spoljašnjih faktora i efikasno funkcionisanje stručnih službi, uz jasno razdvajanje javnih i internih komunikacionih tokova. Prostorna organizacija depoa zasnovana je na principu funkcionalne logike i fleksibilnosti, sa mogućnošću različitih režima čuvanja i pristupa, u skladu sa specifičnim zahtevima muzejskog i galerijskog fonda.

U neposrednoj vezi sa depoima predviđeni su prateći radni sadržaji — konzervatorske radionice, laboratorije, prostori za prijem i obradu umetničkih dela, kao i tehničke i servisne zone. Njihova međusobna povezanost omogućava efikasno funkcionisanje stručnih procesa, uz minimiziranje nepotrebnih transportnih tokova i povećanje bezbednosti rukovanja umetničkim delima. Posebna pažnja posvećena je organizaciji internih

komunikacija, koje omogućavaju diskretan i kontrolisan pristup depoima i pratećim sadržajima, bez preplitanja sa kretanjem posetilaca.

Slika 9 – Osnova drugog nivoa podruma, izvor: arhiva autora.

Ovakva organizacija rezultat je nastojanja da se uspostavi ravnoteža između visokih zahteva zaštite umetničkih dela i potrebe za funkcionalnom efikasnošću objekta. Iako savremeni muzejski standardi često podrazumevaju stroge režime čuvanja i kontrolisane uslove, projektantskim pristupom se nastoji da se ovi zahtevi integrišu u celokupnu prostornu logiku objekta, bez preterane fragmentacije i rigidnosti. Na taj način depoi i prateći radni sadržaji postaju integralni deo funkcionalne strukture objekta, a ne izolovane tehničke celine, čime se obezbeđuje racionalno i fleksibilno funkcionisanje institucije u dugoročnom vremenskom okviru.

Slika 10 – Osnova trećeg nivoa podruma, izvor: arhiva autora.

5.3.4. Administracija i prateći sadržaji

Administrativni prostori Muzeja i Galerije organizovani su kao zasebne celine, u skladu sa

njihovom funkcionalnom autonomijom, ali i u neposrednoj vezi sa osnovnim programskim zonama.

U korpusu Muzeja, administracija je koncentrisana u severozapadnom delu objekta i razvijena kroz više nivoa, u neposrednom kontaktu sa prostorima stalne postavke. Ovakva organizacija omogućava efikasnu komunikaciju između stručnih službi i izložbenih prostora, uz zadržavanje njihove prostorne izdvojenosti.

Nasuprot tome, administrativni blok Galerije smešten je na najvišoj etaži njenog korpusa, kao jasno izdvojena celina, što odgovara drugačijoj organizacionoj logici i omogućava nesmetano funkcionisanje izložbenih prostora na nižim nivoima.

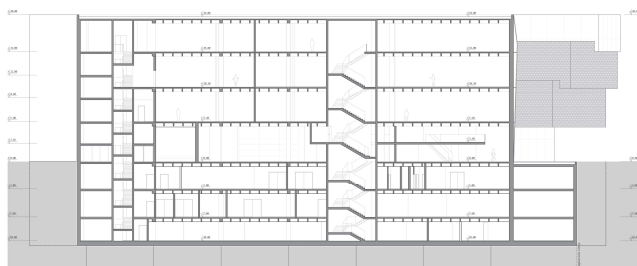

Slika 11 – Osnova drugog sprata, izvor: arhiva autora.

5.3.5. Vertikalne i horizontalne komunikacije

Sistem komunikacija projektovan je kao jasno strukturirana mreža koja obezbeđuje razdvajanje i kontrolu različitih tokova — posetilaca, zaposlenih i eksponata. U oba korpusa predviđene su zasebne vertikalne komunikacije za javne i servisne potrebe, uključujući liftove različitih kapaciteta i stepeništa, koji omogućavaju efikasan transport i nesmetano kretanje.

Horizontalne komunikacije u podzemnim etažama dimenzionisane su u skladu sa potrebama manipulacije eksponatima, dok su u javnim zonama oblikovane tako da obezbede intuitivnu orijentaciju i kontinuitet kretanja.

Slika 12 – Presek kroz Muzej, izvor: arhiva autora.

Na ovaj način, funkcionalna organizacija objekta uspostavlja ravnotežu između autonomije i povezanosti, kontrole i dostupnosti, omogućavajući istovremeno efikasan rad institucija i kvalitetno iskustvo posetilaca.

5.4. MATERIJALIZACIJA I ARHITEKTONSKI IZRAZ

Oblikovanje i materijalizacija objekta dodatno naglašavaju njegovu prostornu i konceptualnu organizaciju, nastojeći da u arhitektonskom izrazu učine čitljivim odnos između dve institucije i njihovih različitih programskih i simboličkih karaktera. Umesto jedinstvenog formalnog jezika, projekat uspostavlja kompoziciju diferenciranih, ali međusobno povezanih volumena, u kojoj materijalizacija postaje sredstvo artikulacije značenja.

Slika 13 – Trodimenzionalni prikaz korpusa Muzeja, pogled iz ulice Milorada Veljkovića Špaje, izvor: arhiva autora.

Introvertni korpus Muzeja oblikovan je kao kompaktan volumen sa naglašenom zidnom masom, obložen pločama od prirodnog „Vraca“ kamena — belog krečnjaka različitih nivoa završne obrade. Njegova zatvorenost i težina materijala naglašavaju karakter prostora namenjenog čuvanju i zaštiti, evocirajući arhetipsku sliku „škrinje“ ili riznice u kojoj se talože slojevi vremena. U tom smislu, arhitektonski izraz Muzeja ne teži vizuelnoj spektakularnosti, već uspostavljanju atmosfere stabilnosti, trajnosti i koncentracije.

Nasuprot tome, korpus Galerije oblikovan je kao otvoreniji i složeniji sistem volumena, čija se artikulacija zasniva na igri transparentnosti, refleksije i slojevitosti. Upotrebom savremenih materijala — stakla različitih nivoa transparentnosti, fasadnih mreža od ekspandiranog inoksa i prefabrikovanih betonskih panela — postiže se dinamičan odnos između unutrašnjeg sadržaja i spoljašnjeg okruženja. Donja površina erkera najviše etaže obložena je reflektujućim pločama, u kojima se ogledaju posetioci i dešavanja na pristupnom platou, čime se dodatno uspostavlja dinamična vizuelna veza između objekta i javnog

prostora. Ovakav pristup odgovara prirodi savremene umetnosti, koja podrazumeva otvorenost, promenljivost i stalnu reinterpretaciju.

Slika 14 – Trodimenzionalni prikaz korpusa Galerije, pogled uz ulice Generala Milojka Lešjanina, izvor: arhiva autora.

Središnji, transparentni korpus koji povezuje Muzej i Galeriju oblikovan je kao jasan i redukovan prostorni element, čija se materijalizacija zasniva na upotrebi stakla i lagane konstrukcije. Ovaj prostor, kao mesto ulaska, susreta i orijentacije, preuzima ulogu svojevrsnog „medijatora“ — ne samo između dve institucije, već i između njihovih različitih prostornih i simboličkih režima. U tom smislu, može se razumeti i kao savremena interpretacija arhetipa zastakljenog pasaža, koji uspostavlja kontinuitet kretanja i vizuelnih veza, ali i kao prostor koji pripada „sadašnjem trenutku“, povezujući artefakte prošlosti i inovativne forme likovnog izražavanja.

Slika 15 – Trodimenzionalni prikaz objekta, pogled sa raskrznice ulica Generala Milojka Lešjanina i Milorada Veljkovića Špaje, izvor: arhiva autora.

Materijalizacija enterijera prati ovu osnovnu logiku diferencijacije i kontinuiteta. U javnim zonama, kao što su ulazni hol, pristupni plato i unutrašnje dvorište, primenjena je kombinacija livenog betona i kamenih obloga, čime se postiže robustan, ali neutralan ambijent pogodan za različite vrste događaja i promenljive režime korišćenja. U izložbenim prostorima Muzeja primenjen je drveni pod (hrastov parket većeg formata), koji doprinosi stvaranju toplijeg i intimnijeg ambijenta, dok je u Galeriji predviđena upotreba livenog betona, čija neutralnost i izdržljivost odgovaraju savremenim umetničkim praksama i zahtevima za fleksibilnim salama za izlaganje.

Poseban značaj imaju i prostorne sekvence u kojima dolazi do kontrolisanog „uvlačenja“ fasadnih elemenata u enterijer — kamena, betona ili metalnih mreža — čime se dodatno naglašava veza između spoljašnjeg i unutrašnjeg prostora i razbija stroga granica između njih. Ovi momenti doprinose slojevitosti prostornog doživljaja i omogućavaju različite načine percepcije arhitekture i izloženog sadržaja.

Rasveta se u projektu posmatra kao integralni deo arhitektonskog koncepta, a ne kao tehnički dodatak. Savremeni sistemi LED osvetljenja omogućavaju preciznu kontrolu intenziteta, spektra i usmerenja svetlosti, čime se istovremeno zadovoljavaju zahtevi zaštite eksponata i kvaliteta prostornog doživljaja. U tom smislu, predviđa se da konačna strategija osvetljenja proizađe iz dalje razrade projekta, u saradnji sa kustosima i konzervatorima, u skladu sa specifičnostima postavke.

Slika 16 – Trodimenzionalni prikaz enterijera objekta, izvor: arhiva autora.

U celini, arhitektonski izraz objekta ne teži jedinstvenom formalnom izrazu, već uspostavljanju dijaloga između različitih prostornih i materijalnih logika — između zatvorenog i otvorenog, trajnog i promenljivog, neutralnog i ekspresivnog. Upravo u toj napetosti i njihovom međusobnom odnosu formira se identitet objekta, koji nastoji da istovremeno bude i okvir i aktivni učesnik u prezentaciji umetnosti.

6. DISKUSIJA

Rezultati konkursa, kao i analiza projektnog zadatka i predloženog rešenja, otvaraju nekoliko ključnih pitanja koja prevazilaze okvir pojedinačnog projekta i ukazuju na širi problem odnosa između programskih zahteva, urbanističkog konteksta i mogućnosti njihove arhitektonske artikulacije.

Jedno od osnovnih pitanja odnosi se na izbor lokacije, koja je, iako centralno pozicionirana, prostorno ograničena i dodatno opterećena konfiguracijom okolnog izgrađenog tkiva. Takva pozicija onemogućava direktno uspostavljanje odnosa sa rekam i pešačkom promenadom, ali i otežava povezivanje sa drugim institucijama kulture u neposrednom okruženju, koje bi u drugačijim urbanističkim okolnostima mogle biti sagledane kao deo šireg kulturnog sklopa. Time se potencijal

formiranja koherentnijeg i prostorno čitljivijeg „kulturnog klastera“ značajno umanjuje.

Pored toga, ograničena površina parcele, u kombinaciji sa uslovima definisanim planskom dokumentacijom, pokazala se kao nedovoljna za smeštaj kompleksnog programa dve institucije. U takvom okviru, i već redukovani program nije omogućio uključivanje sadržaja koji su danas sastavni deo savremenih muzeja i galerija — prostora za edukaciju, javne događaje, boravak, pojačane komercijalne aktivnosti i neformalne vidove korišćenja. Izostanak ovih sadržaja dodatno ograničava potencijal objekta da funkcioniše kao aktivan društveni i urbani prostor.

Ograničenja lokacije reflektuju se i na prostornu organizaciju izložbenih sadržaja. Nedostatak prostora za formiranje otvorenih ili poluotvorenih ambijenata, atrijskih i fleksibilnih sekvenci, kao i smanjene mogućnosti eksperimentisanja u oblikovanju izložbenih prostora, otežavaju prilagođavanje savremenim oblicima umetničkog izražavanja, naročito onima koji zahtevaju veću prostornu slobodu i varijabilnost uslova izlaganja.

Na nivou projektnog zadatka, dodatni problem predstavlja izostanak jasnog modela odnosa između dve institucije, što je već prepoznato kao ključna konceptualna nedorečenost. Insistiranje na njihovom potpunom funkcionalnom razdvajanju, bez razrade mogućih tačaka preklapanja ili zajedničkog delovanja, dovodi do toga da se objedinjavanje svodi na formalni okvir, bez jasne operativne logike.

U tom kontekstu, predloženo rešenje može se razumeti kao pokušaj uspostavljanja ravnoteže između zadatih ograničenja i potrebe za njihovim reinterpretiranjem. Uvođenjem zajedničkog ulaznog prostora i javnog platoa, kao i diferenciranjem, ali i povezivanjem funkcionalnih celina, projekat nastoji da prevaziđe striktno zadatu podelu i uspostavi složeniji odnos između autonomije i interakcije.

Razmatranje ovih pitanja ukazuje na širi problem definisanja projektnog zadatka u arhitektonskim konkursima, gde nedovoljno precizno artikulirani ciljevi ili međusobno neusaglašeni zahtevi mogu značajno uticati na kvalitet i domet predloženih rešenja, što je prepoznato i u istraživanjima koja se bave ulogom konkursa u savremenoj arhitektonskoj praksi [12]. U tom smislu, konkurs za Narodni muzej i Galeriju savremene likovne umetnosti u Nišu može se posmatrati kao ilustrativan primer odnosa između zadatih okvira i projektantskih interpretacija, ali i kao podsticaj za dalje promišljanje načina na koji se definišu i sprovode ovakvi procesi.

7. ZAKLJUČAK

Arhitektonski konkurs za Narodni muzej i Galeriju savremene likovne umetnosti u Nišu ukazuje na složen odnos između projektnog zadatka, urbanističkog konteksta i mogućnosti njihove arhitektonske interpretacije. Kao što je pokazano, kvalitet projektnog zadatka ima presudan značaj za domet i potencijal predloženih rešenja, posebno u situacijama kada se od učesnika očekuje razrada kompleksnih prostornih i funkcionalnih sistema u okviru jasno definisanih, ali često međusobno neusaglašenih zahteva.

U tom kontekstu, predloženim rešenjem se nastoji da se unutar zadatah ograničenja uspostavi ravnoteža između funkcionalne autonomije institucija i potrebe za njihovim međusobnim povezivanjem, kao i između zatvorenih i javnih režima prostora. Kroz diferencijaciju i povezivanje prostornih celina, reinterpretacijom njihovih međusobnih odnosa, predložene rešenje artikuliše odgovor na višeslojnost zadatka, ne negirajući zadate okvire.

Istovremeno, prostorna ograničenja lokacije i programskog okvira ukazuju na potrebu pažljivijeg definisanja uslova za ovakve tipove zadataka, naročito u pogledu njihove urbanističke pozicije, prostornog kapaciteta i uloge u širem gradskom kontekstu. U tom smislu, ovaj konkurs može se posmatrati ne samo kao pojedinačan projektantski izazov, već i kao povod za šire promišljanje odnosa između arhitekture, umetnosti i grada.

Na kraju, može se zaključiti da arhitektura muzeja ne treba da se svodi ni na neutralni okvir za izlaganje, niti na autonomni formalni izraz, već da funkcioniše u dijalogu — između prostora i sadržaja, arhitekture i umetnosti, kao i između institucije i njenih korisnika. Upravo u tom dijalogu, koji se ostvaruje kroz konkretno iskustvo posetioca, određuje se uspeh ili ograničenje svakog ovakvog projekta.

ZAHVALNOST

Ovaj rad je realizovan uz podršku Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije, u okviru Ugovora o finansiranju

naučnoistraživačkog rada zaposlenih u nastavi na Građevinsko-arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Nišu (evidencioni broj: 451-03-34/2026-03/200095 od 05.02.2026.)

LITERATURA

- [1] Giebelhausen Michaela: **Museum Architecture: A Brief History.** in Macdonald Sharon (ed), *A Companion to Museum Studies*, Blackwell Publishing, Oxford, 2006.
- [2] Lampugnani Vittorio Magnago: **Insight versus Entertainment: Untimely Meditations on the Architecture of Twentieth-century Art Museums.** in Macdonald Sharon (ed), *A Companion to Museum Studies*, Blackwell Publishing, Oxford, 2006.
- [3] Naredi-Rainer v. Paul: **Museum Buildings - A Design Manual.** Birkhäuser, Basel, Berlin, Boston, 2004.
- [4] Crosbie J. Michael: **Designing the World's Best Museums and Art Galleries.** Images Publishing, Mulgrave, Victoria, 2003.
- [5] Jones Paul: **Putting architecture in its social place: A cultural political economy of architecture.** *Urban Studies*, 46(12), 2519–2536, 2009. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0042098009344230>
- [6] Ó Cuív Ruairí: **Space and Time: Commissioning a Building.** in Tipton Gemma (ed), *Space: Architecture for Art*, CIRCA Publication, Dublin, 2006.
- [7] <https://narodnimuzejnjs.rs/o-muzeju/istorijat-muzeja/> (20. 3. 2026.)
- [8] <https://gslunis.rs/o-nama/istorija/> (20. 3. 2026.)
- [9] Videnović Slavko: **U srcu grada kuca baština: razgovor sa arhitektom Aleksandrom Radovićem.** *Narodne novine*, Niš, 22–23. oktobar 1994.
- [10] JP Direkcija za izgradnju grada Niša: **Priprema za temelje: počela izgradnja nove zgrade Narodnog muzeja.** *Narodne novine*, Niš, 13. septembar 1995.
- [11] JP Zavod za urbanizam Niš: **Narodni muzej u Nišu: urbanističko-arhitektonski konkurs za idejno rešenje nove zgrade – katalog konkursnih radova.** Niš, 2020.
- [12] Bern Aleksander, Røe Per Gunnar: **Architectural competitions and public participation.** *Cities*, 127, 103730, 2022. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103730>